УДК: 330.3:368
DOI: 10.32782/2415-8240-2024-104-2-358-367

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

С. А. ВЛАСЮК, *кандидат економічних наук*
О. В. РОЛІНСЬКИЙ, *кандидат економічних наук*
О. Р. ЯСІНСЬКИЙ, *здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (доктор філософії)*
Уманський національний університет садівництва

У *сфері страхування фінансових ризиків основна увага приділяється підтриманню фінансової стабільності за допомогою різних критеріїв і стратегій, які охоплюють такі важливі елементи, як наявність достатнього власного капіталу, впровадження збалансованого страхового портфеля та створення надійної програми перестрахування. Крім того, наявність оптимальної тарифної політики та достатніх страхових резервів відіграє ключову роль у забезпеченні загального рівня платоспроможності страхових компаній. Розглянуто чинники, що впливають на фінансову стабільність, проливаючи світло на їхній вплив на діяльність страховиків. Досліджуючи український страховий ринок, включаючи кількість страхових компаній, валові страхові премії та виплати, дослідження має на меті зрозуміти динаміку, що впливає на фінансову стабільність галузі. По суті, основні цілі статті зосереджені навколо аналізу ключових факторів, які сприяють фінансовій стабільності, та окреслення основних характеристик, необхідних страховим компаніям для досягнення та підтримки високих рівнів стабільності та платоспроможності. Висновки авторів підкреслюють важливість страхових інструментів у ширшому ландшафті управління ризиками та фінансової безпеки в страховому секторі.*

Ключові слова*: страхування, страховий ринок, фінансові ризики, страховик, страхувальник, страхові резерви, страхові премії, страхові виплати*

Постановка проблеми. Страхування як фінансова галузь, займається управлінням ризиками суб’єктів господарювання (окремих осіб і юридичних осіб), при цьому виконує дві основні функції: саме покриття ризиків; і перерозподіл заощаджень, вивільнених таким чином, в економіці. Основою страхування є уникнення ризику. Економічні учасники фінансового ринку неохоче йдуть на ризик, що перешкоджає інноваціям і сповільнює діяльність. Страхові компанії пропонують покрити ці ризики (точніше, покрити фінансову вартість цих ризиків) шляхом їх об'єднання. Принцип добре відомий: страхувальник сплачує регулярну премію, встановлену в договорі, і отримує компенсацію в разі збитку на умовах і в сумі, також визначеній у договорі. Страхувальники обирають впевненість щодо невеликих збитків замість

невизначеності щодо великих збитків. Таким чином, людина зможе контролювати ризики свого життя, а компанія зможе інтегрувати вартість ризику у свій баланс шляхом мінімізації невизначеності. У цьому процесі виникає вирішальний феномен: монетизація, або фінансіалізація, ризику. Страховик оцінює потенційну вартість збитку, а також ймовірність його настання. З цих двох даних він віднімає не лише суму премії, яку йому сплатить страхувальник, але й загальну суму, яку він сам повинен забезпечити, щоб мати можливість відшкодувати збиток, якщо він станеться. Таким чином, експертиза страхової компанії поширюється на дві сфери: управління ризиками та управління фінансами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управлінню фінансовими ризиками страхової діяльності приділена значна увага вчених як в Україні, так і за кордоном, зокрема С. Власюк, Т. Говорушко, Ю. Журавльов, Т. Корнієнко, М. Мальований, М. Мних, О. Непочатенко, А. Полторак, О. Прокопчук, І. Сидорчук, Ю. Уляніч, В. Фурман, Л. Чвертко, В. Шахов та ін. Вченими проведено значні дослідження щодо питань функціонування страхових компаній та розвитку ринку страхових послуг. Проте, виклики сьогодення: пандемія COVID-19, воєнний стан, постійна агресія з боку рф, впливають на діяльність страхового ринку низкою системних та специфічних ризиків, та потребують додаткового дослідження, оскільки управління ризиками з використанням економічних інструментів потребує постійного прогнозування щодо формування стратегії розвитку.

Метою статті є дослідження основних науково-методичних підходів та практичних аспектів щодо оцінки та ефективного управління ризиками діяльності страхової компанії з використанням економічних інструментів страхування.

Методика досліджень. У процесі дослідження, зважаючи на поставлену мету, було використано загальнонаукові методи: експертних оцінок, аналізу і синтезу (при визначенні особливостей управління фінансовими ризиками), логічне узагальнення (при уточненні сутності досліджуваних економічних термінів), порівняльний аналіз, статистичний аналіз, моделювання. Для формування фактологічної бази дослідження використовувалися законодавчі та нормативно-правові акти, які регулюють діяльність страхових компаній, а також статистичні та аналітичні дані, надані Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Державним комітетом статистики України, інформаційно-аналітичними виданнями. Також були використані наукові публікації вітчизняних та зарубіжних дослідників у галузі страхування

Результати досліджень. Серцем страхового бізнесу є ризик, а страховик виступає експертом з ризиків. У цьому відношенні ми можемо вважати, що на додаток до захисту від небезпек для життя, страховик також пропонує засоби для зменшення самих ризиків, допомагаючи зрозуміти ризик і поширюючи ефективні методи та інструменти.

Фінансові ризики можуть поставити під загрозу розвиток або навіть сталість бізнесу. Потенційні ризики, якщо їх усвідомити, можуть навіть перешкодити виживанню організації, впливаючи на її грошовий потік. Ось чому управління ризиками повинно розглядатися як пріоритет, і впроваджувати стратегію, адаптовану до характеру його діяльності та його потреб.

Для управління ризиками страхування використовує свій головний інструмент – статистику. Основним принципом є закон великих чисел. Для страхування автомобіля, наприклад, неможливо знати, коли застрахована особа потрапить у ДТП і наскільки серйозна. З іншого боку, ми знаємо частоту аварій у певній місцевості. Закон великих чисел говорить, що якщо «автомобільний» портфель включає достатню кількість страхувальників, то портфель матиме тенденцію поводитися як загальна середня кількість автомобілістів. Якщо ймовірність аварії в країні становить х% на рік, тоді ми знаємо, що х% портфеля постраждає від цієї шкоди – не обов'язково щороку, але в середньому. Таким чином, ми можемо мати приблизну оцінку розміру збитків за певні періоди [1].

Об’єднання ризиків – це принцип, згідно з яким усі страхувальники сплачують премії, щоб ті з них, хто зазнав збитків, отримали відшкодування. Цей принцип йде далі, об’єднуючи різні ризики між собою всередині страхової компанії (диверсифікація), а також об’єднуючи їх між страховиками (страховими пулами) і з перестраховиками. Диверсифікація дозволяє страховику зменшити обмеження на використання свого капіталу. Страхова компанія повинна гарантувати відшкодування всіх збитків, які вона покриває.

У кожній країні національні або регіональні регулятори визначають точні нормативні обмеження. Таким чином, частина капіталу блокується для створення резервів: компанія повинна інвестувати ці суми ліквідним і неризикованим способом (зокрема, у казначейські векселі), щоб бути доступними для погашення.

Страховий сектор, протягом останніх років, зазнав численних змін, здебільшого нормативних. Ми навіть можемо зазначити, що страхова професія, безсумнівно, зазнала найбільших потрясінь у фінансовому секторі, зокрема з прийняттям Європейської директиви Solvency 2.

З липня 2020 року Національний банк України став регулятором страхового ринку України. В якості регулятора, НБУ відіграв ключову роль у створенні та впровадженні нового Закону «Про страхування», який був затверджений Верховною Радою України 18 листопада 2021 року і набрав чинності з 19 грудня 2021 року. Починаючи з 1 січня 2024 року, цей закон змінив діючий закон «Про страхування», прийнятий у 1996 році, оскільки його норми вже не відповідають сучасним тенденціям [2].

У порівнянні зі старим законом, нове регулювання є більш детальним. Однак слід зауважити, що деякі аспекти все ще потребують додаткового врегулювання у підзаконних актах НБУ. Зокрема, нові вимоги до ліцензування страховиків, оцінки їхньої фінансової стійкості та ліквідності, корпоративного управління та управління ризиками, процедури припинення діяльності компаній та передачі страхового портфеля, все це враховано у новому законі. НБУ також

отримує право регулювати бухгалтерський облік господарських операцій страховиків згідно з Міністерством фінансів, а також видавати методичні рекомендації з облікової політики. Введення нових, прогресивних підходів до регулювання та нагляду за ринком страхування, які відповідають найкращим світовим та європейським практикам, є важливим кроком для модернізації страхової галузі в Україні [3].

У 2020–2022 рр. ринок страхування ризиків розпочинає тренд на розвиток і трансформацію (рис. 1).

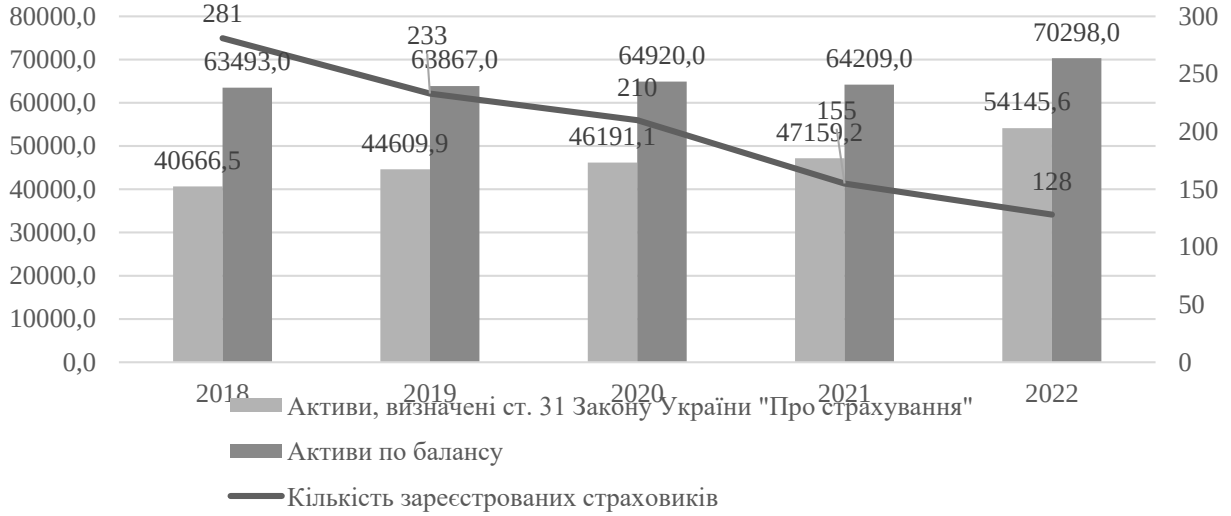

Рис. 1. Динаміка показників страхового ринку України, 2018–2022 рр. [4]

Стрімке зниження кількості страховиків на страховому ринку на 153 од. або на 119,5 % за досліджуваний період (рис. 1) пояснюється тим, що регулятор виводить страхові компанії, які не були активними, у випадку непрозорої структури власності, неподання звітності, недотримання встановлених нормативів, скарги від клієнтів та ін. Близько 20 % компаній добровільно відмовилися від ліцензій.

Варто відмітити, що ринок страхування поділяється на два окремі види діяльності: страхування життя та страхування, не пов’язане з життям. Страхування життя покриває ризики, пов'язані зі здоров’ям людей. Є три основні типи: смерть (страхувальник регулярно сплачує внески, а компенсація буде виплачена бенефіціарам за їх вибором у разі їх смерті); довголіття (застрахований платить внески протягом трудового життя, а після виходу на пенсію отримує компенсацію); інвалідність (застрахований платить регулярний внесок, який гарантує покриття його інвалідності, якщо вона настане). Однією з особливостей страхування життя є те, що воно також є заощаджувальним продуктом. Страхування, крім життя, по суті захищає майно та бізнес. Ці два типи страхування надзвичайно відрізняються за принципом роботи. Страхування, відмінне від страхування життя, поділяється на численні сфери знань (транспорт, сільське господарство, перерви в бізнесі, ядерна енергія тощо), які, по суті, є технічними, і тому їх легко адаптувати з однієї географічної зони на іншу, з одного ринку на інший (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка кількості зареєстрованих показників страхового ринку України, 2018–2022 рр. [4]

Кількість страховиків ризику (рис. 2) non-Life insurers з ліцензіями за досліджуваний період знизилась із 251 до 116, або на 116,4 %. Така ж тенденція і з компаніями зі страхування життя, кількість зменшилася на 18 одиниць, або на 150 %. З метою оцінки активності учасників страхового ринку розглянемо ситуацію, яка склалася з укладенням договорів (рис. 3).

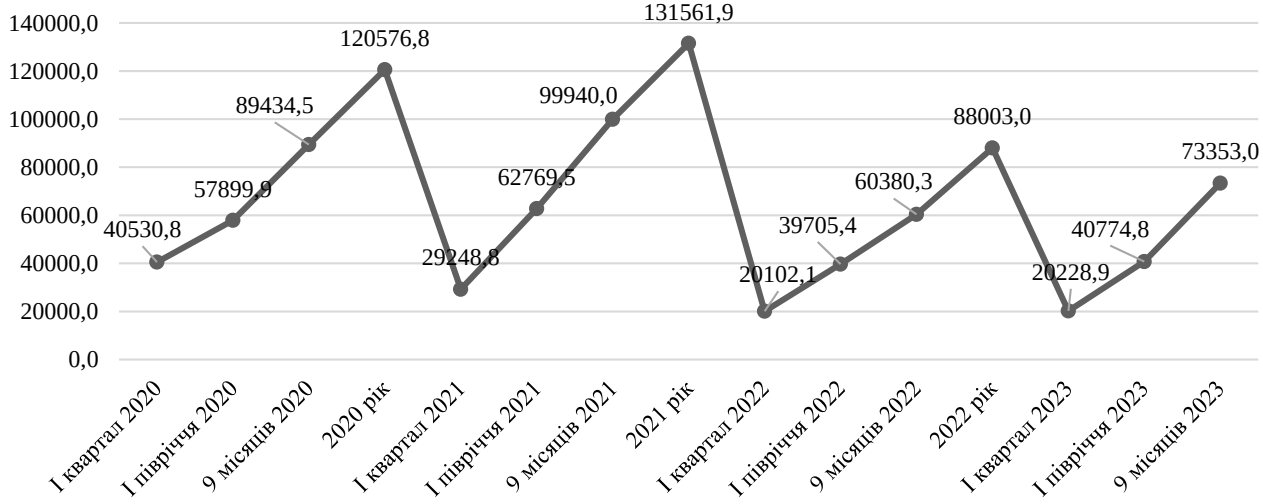

Рис. 3. Динаміка кількості укладених договорів страхування, тис. од. [4]

Порівнюючи кількість укладених договорів страхування (рис. 3), варто відмітити, що за досліджуваний період спостерігається негативна тенденція: у I кварталі 2023 року відбулося зменшення на 20301,9 тис. од. або на 100,4 % порівняно з I кварталом 2023 року, у I півріччі 2023 року зменшення на 171125,1 тис. од. або на 42,0 % порівняно з I півріччям 2023 року. Якщо порівнювати період за 9 місяців 2020–2023 року, то у 2021 році порівняно з 2020 роком збільшилася кількість на 10505,5 тис. од., або на 11,7 %, у 2022 році зменшилася на 29054,2 тис. од., або на 48,1 %, у 2023 році також зменшення на 16081,5 тис. од., або на 21,9 %. Проте, якщо порівняти кількість укладених договорів за 9

місяців 2022 та 2023 рр., то вбачаємо тенденцію до збільшення на 12972,7 тис. од. або на 21,5 %.

Отже, бачимо, що зацікавленість страхувальників в укладенні договорів в досліджуваному періоді, мала тенденцію до зростання, проте у 2022 році, військові дії на території України суттєво вплинули на результативність укладання угод.

Страхові премії визначаються ймовірністю того, що страхувальник зазнає збитків або непередбачених обставин на основі конкретних характеристик ризику, які розглядаються як показники потенційних збитків. Компанії, які вживають заходів для зниження ризику, швидше за все, спостерігатимуть зниження страхових премій (табл. 1).

Табл. 1. Динаміка надходження валових страхових премій, 2018-2022, млн грн [4]

Показник	Період					Відхилення, +/–
	2018	2019	2020	2021	2022	
Валові страхові премії, з них:	49367,5	53001,2	45175,9	49708,0	39661,8	-9705,7
від страхувальників-фізичних осіб	18431,0	21632,0	22568,0	27912,0	24551,6	6120,6
від перестрахувальників	13588,4	12334,4	4201,8	1890,6	1131,6	-12456,8
від юридичних осіб	17348,1	19034,8	18406,1	19905,4	13978,6	-3369,5
Валові страхові виплати, з них:	12863,4	14338,3	14853,6	17958,3	13001,4	138,0
страхувальникам-фізичним особам	5830,5	6 618,1	6 914,4	8 919,7	7 028,5	1198,0
перестрахувальникам	2459,0	2508,2	453,0	341,1	176,8	-2282,2
Рівень валових виплат, %	26,1	27,1	32,9	36,1	32,8	6,7

Загальний розмір валових страхових премій (табл. 1) на страховому ринку України зазнав зменшення у 2022 році порівняно з 2018 роком на 9705,7 млн грн. Значне зменшення валових премій відбулося за рахунок перестрахувальників майже в 12 разів. Військові дії на території України зумовили загальне зниження валових страхових премій в 2022 році порівняно з 2021 роком на 25,3 %, в т.ч. від страхувальників-фізичних осіб на 13,7%, від перестрахувальників на 67,1 %, від юридичних осіб на 42,4 %. Загальний розмір валових страхових виплат також мав суттєве зниження у 2022 році порівняно з 2021 роком на 38,1 %.

Водночас відношення страхових виплат до премій (рівень валових виплат), за досліджуваний період мало тенденцію до зростання і досягло рекордного значення у 2021 році 36,1 %. Проте у 2022 році відбулося зменшення на 3,3 %. Такий значний ріст ступеня виплат опосередковано підтверджує про посилення конкуренції за клієнтів, а з іншого боку, тенденція до зростання відносного рівня виплат призводить до загрози фінансової стійкості самих страхових компаній

щодо страхування ризиків, оскільки погіршується їх спромога генерувати прибутковість та втримувати несталий баланс між обсягами страхових виплат та премій.

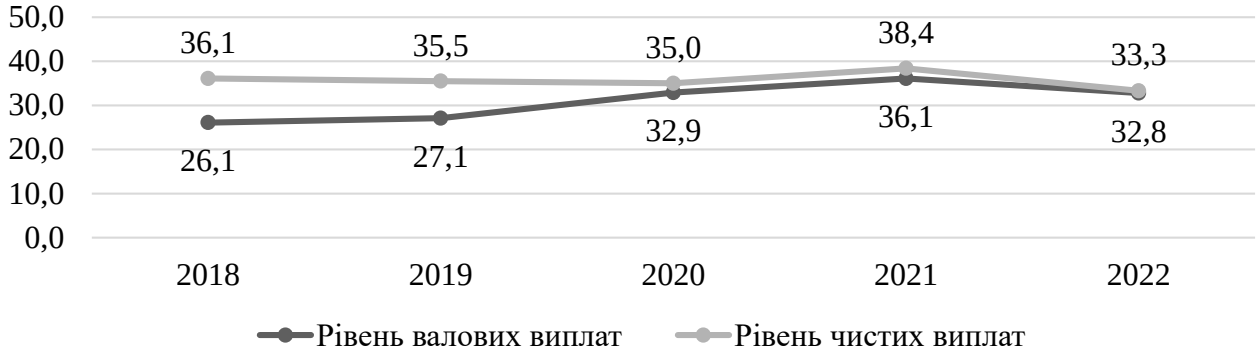

Рис. 4. Рівень валових виплат та рівень чистих виплат, % [4]

Рівень чистих страхових виплат (відношення чистих виплат до чистих премій) перевищує рівень валових виплат (відношення валових виплат до валових премій) за досліджуваний період, оскільки при розрахунку не враховується частка страхових виплат, що сплачуються за договорами внутрішнього перестрахування ризиків на ринку. Із зазначених вище даних, розмір валових страхових премій від перестрахувальників та чистих страхових премій від перестрахувальників мають незначний відсоток у загальній структурі валових премій та виплат страхових компаній у 2022 році – 2,9 % та 2,5 % відповідно.

Щоб зрозуміти важливість відносин між страховиками та фінансовими ринками, ми повинні розуміти специфіку страхового сектору: він працює протилежними темпам порівняно з рештою економіки. Якщо компанії повинні спочатку інвестувати, щоб отримати прибуток, страхова компанія спочатку збирає премію, перш ніж мати претензії для виплати. Всупереч поширеній думці, співвідношення між зібраними преміями та виплаченим відшкодуванням не завжди є вигідним для страховика, особливо в сферах високої конкуренції, таких як страхування автомобілів. Тоді страховики отримують більшу частину свого прибутку саме від інвестування готівки, доступної в період між сплатою премії та відшкодуванням претензії.

На відміну від будь-якої підприємницької діяльності у страхових компаніях для визначення реального фінансового результату генерують не лише специфічну систему фінансово-економічних показників, що включають обов’язкові дані про сукупність доходів та витрат страховика, а й утворюють страхові резерви. Звідси виникає згадане вище питання нормативного визначення обов'язкових резервів (рис. 5). Страхові резерви, за досліджуваний період мають стрімку динаміку до збільшення на 52,0 % в 2022 році порівняно з 2021 р., що свідчить про своєчасне забезпечення гарантій виплат страхового відшкодування і страхових сум.

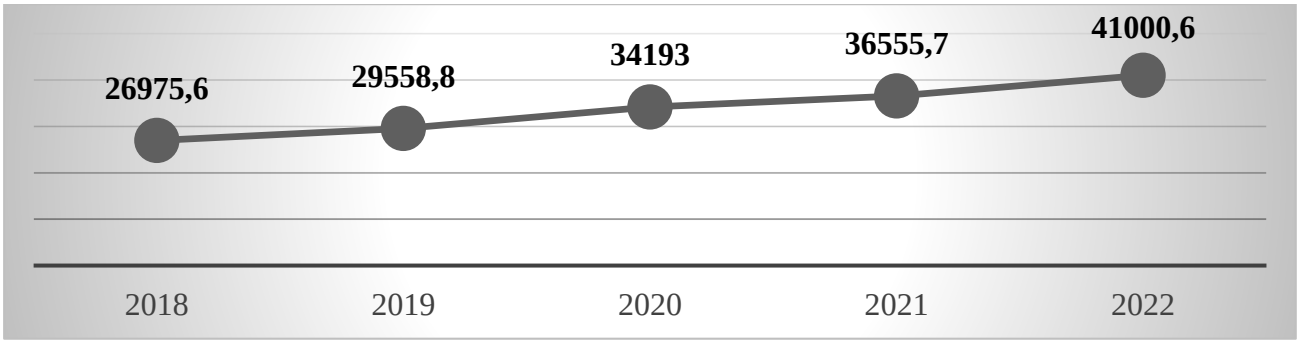

Рис. 5. Динаміка страхових резервів страхових компаній, млн грн

У результаті страховий менеджмент, як загальний, так і фінансовий, змушений мати справу з ризиком нестачі зібраної страхової премії та сформованого страхового фонду на майбутні виплати за укладеними договорами страхування, тобто з ризиком неплатоспроможності. Цей ризик є специфічним для страхового бізнесу. З урахуванням цієї специфіки фінансовий менеджмент у страховому бізнесі можна визначити як управління залученими і власними фінансами для досягнення стратегічної мети бізнесу при дотриманні нормативних вимог до фінансової стійкості страхової компанії [5].

Висновки. Загалом, вплив страхування виходить далеко за межі економіки. Це дозволяє кожному жити безпечніше, менше піддаватися впливу життєвих примх. Страхування життя допомагає покращити доступ до медичної допомоги та сприяє профілактиці. Страхування цивільної безпеки пропонує гарантію в разі нещасного випадку для всіх громадян і таким чином сприяє миру та соціальній довірі. Таким чином, у певних секторах вона відіграє роль, яка доповнює роль держави.

Належне управління фінансовими ризиками має бути пріоритетом для будь-яких суб'єктів господарювання. Щоб управління фінансовими ризиками працювало належним чином, потрібно:

- зміцнити основні страхові закони, прийняти нормативну базу, що базується на оцінці ризиків, і покращити нагляд і контроль за страховим сектором, особливо щодо ризику катастроф;
- розвивати місцевий потенціал і покращувати наукову/технічну підготовку, щоб мати досвід на місці, здатний допомогти особам, які приймають рішення, краще зрозуміти моделі ризиків і фінансовий аналіз, щоб приймати рішення з урахуванням інформації щодо управління фінансами в разі стихійних лих;
- прийняти культуру управління ризиками, яка полягає в передбаченні та довгостроковому мисленні поза циклом політичних змін.

Література:

1. Patriat L. Le rôle du secteur de l'assurance dans le développement. *Techniques Financières et Développement*. 2016. № 122. P. 7–14.

2. Михальчук Н. Чому в Україні зменшується кількість страхових компаній. Режим доступу: https://insurancebiz.org/news/detail.php?ID=9730&print=Y.

3. Ринок страхування: що очікує учасників з прийняттям нового регулювання. Режим доступу: https://www.kinstellar.com/upload/New% 20Insurance%20Market%20Regulation_Ukraine_Jan%202022_UKR.pdf.

4. Огляд страхового ринку України за 1 півріччя 2023 року. *Insurance TOP*. 2023. №3(95). С. 16–20. Режим доступу: https://forinsurer.com/files/file00746.pdf.

5. Марценюк-Розарьонова О. В., Бондар А. В. Аналіз фінансового потенціалу страхової компанії та механізму його формування. *Інвестиції: практика та досвід.* 2018. № 22. С. 61–65. Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2018/12.pdf.

References:

1. Patriat, L. (2016). The role of the insurance sector in development. *Techniques Financières et Développement*, no. 122, pp. 7–14. [in French].

2. Mykhalchuk, N. Why the number of insurance companies is decreasing in Ukraine. Retrieved from: https://insurancebiz.org/news/detail.php?ID=9730&print=Y [in Ukrainian.

3. Insurance market: what awaits participants with the adoption of new regulations. Retrieved from: https://www.kinstellar.com/upload/New% 20Insurance%20Market%20Regulation_Ukraine_Jan%202022_UKR.pdf. [in Ukrainian].

4. Overview of the Ukrainian insurance market for the 1st half of 2023. *Insurance TOP*, no. 3(95), pp. 16–20. Retrieved from: https://forinsurer.com/files/file00746.pdf. [(in Ukrainian].

5. Martseniuk-Rozaryonova, O. V., Bondar, A. V. (2018). Analysis of the financial potential of the insurance company and the mechanism of its formation. *Investments: practice and experience*, no. 22, pp. 61–65. [in Ukrainian].

Annotation

Vlasiuk S. A., Rolinskyi O. V., Yasinskyi O. R.
Features of financial risk insurance in modern conditions

The area of financial risk insurance focuses on maintaining financial stability through a variety of criteria and strategies, including key factors such as having sufficient capital, maintaining a balanced insurance portfolio and establishing a robust reinsurance program. In addition, optimal tariff policies and adequate insurance reserves play an important role in ensuring the overall solvency of insurance companies. Analyze the factors affecting financial stability and reveal their impact on the activities of insurance companies. By examining the Ukrainian insurance market, including the number of insurance companies, total written premiums, and claims, the study aims to understand the dynamics affecting the financial stability of the industry.

The main purpose of this article is to analyze the important factors that contribute to financial stability and proper financial risk management should be a priority for any business entity in order for insurance companies to achieve and maintain a high level of stability and solvency. For financial risk management to function properly, it is necessary to strengthen basic insurance laws, adopt a risk-based regulatory framework, improve the supervision and management of the insurance sector, especially on disaster risk, develop local capacity that can help decision makers better understand risk models and financial analysis, make informed decisions on disaster financial management, and improve scientific/technical training.

It is necessary to adopt a comprehensive approach to disaster risk management. The authors' conclusions emphasize the importance of insurance products in the broader context of risk management and financial security in the insurance sector.

***Key words**: insurance, insurance market, financial risks, insurer, insured, insurance reserves, insurance premiums, insurance payments*

УДК: 338.1: 577.41
DOI: 10.32782/2415-8240-2024-104-2-367-374

МОДЕРНІЗАЦІЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Л. В. СМОЛІЙ, *кандидат економічних наук*
В. С. РЯБОКУЧМА, *здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (доктор філософії)*
О. В. ШТЕЛЬМАХ, *здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (доктор філософії)*
Уманський національний університет садівництва

В статті проведено аналіз теоретичних аспектів модернізації аграрної сфери економіки в контексті сталого розвитку. Встановлено, що модернізація є невід'ємною розвитку сільського господарства, проте проводити її необхідно із врахуванням засад сталого розвитку, які базуються на гармонізації економічної, екологічної та соціальної сфер. Визначено негативні наслідки інтенсифікації аграрного виробництва та основні економічні, екологічні та соціальні проблеми, які можна вирішити шляхом модернізації галузі. Розглянуто ефекти модернізації аграрної сфери економіки.

***Ключові слова*:** *аграрна сфера економіки, модернізація, інтенсифікація, сталий розвиток, інноваційність, розвиток, сільське господарство, економіка.*

Постановка проблеми. Індустріалізація та модернізація суттєво змінили обличчя сільського господарства, перевівши його на нові технології, які дозволяють виробляти великі обсяги продукції у максимально ефективний спосіб. Це призвело до значного посилення концентрації та спеціалізації виробництва, змінило співвідношення факторів виробництва, спричинило структурну перебудову сільського господарства та запровадило нову організацію виробничих процесів. Завдяки збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції, модернізоване сільське господарство дозволило прогодувати все більше людей у світі та зменшити проблему голоду за останні кілька десятиліть. Однак процеси індустріалізації та модернізації аграрного сектору значною мірою порушили екологічну рівновагу. Індустріалізація сільського господарства призвела до різкого скорочення кількості сільськогосподарських підприємств та скорочення зайнятості в ньому. Це відображається у збільшенні міграції з сільської місцевості та зростанні